

Füzesabony (füzesabonyi járás)

Története:

Az Öregdombon (Nagyhalmon) több éven keresztül nagyszabású ásatásokat végeztek s ezek újkőkori, kora- és középbronzkori telep feltárását eredményezték. Ugyanott koravaskori sírok is felszínre kerültek. Szikszópusztán, a cigány-soron, a tarkányi úton és a 2. sz. homokbányában középbronzkori sírokat találtak. Az utóbbi helyen koravaskori és jazig sírok is előkerültek. A budaháti táblán koravaskori edényeket találtak. A múlt században bronz eszközökből és ékszerekből álló nagy kincs egy része jutott a Nemzeti Múzeumba. Több szarmatakorai leletet is gyűjtöttek.

A falu nevét 1261-ben említi először írásos forrás Obon alakban, amikor IV. Béla király megerősíti az egri püspökséget az egri völgy falvainak, köztük Füzesabonynak a szent királyok óta élvezett birtokában. A falu a legújabb időkig az egri püspökség, illetve érsekség birtoka maradt, 1552-ben, Eger ostroma idején a törökök elpusztították, de rövidesen benépesült. 1558-ban 13 azon telkek száma, melyeknek lakóit a törökök elhurcolták, házaikat felégették, míg a lakott telkek száma 3-5. (Maksay, Urbáriumok 7101) 1577-ben már a török hódoltságához tartozik. Eger eleste után egy időre világiak foglalták el jövedelmeit, de 1627-ben újból az egri püspök adja ki a szabadságlevelet, s 1631 után Pyber püspök saját kezelésébe veszi.

Az Eger-patak vizén épült malmot hét év óta Szelim aga bírja, utána skarlát szőnyeg az adó. 1683-ban a falu lakói valamennyien - 16 telek népe - katolikusok, fedett templomuk van.

Eger hosszantartó blokádja során, 1686-87-ben teljesen elnéptelenedett: "amikor a török Egerben lakott, Abony nevű helység a hadakozások miatt Bécs alatt törököknek megverése után három esztendővel elpusztult." Lakói közül egyesek hiszkára, mások Hosszúrétre menekültek. 1690-1700. között 6 jobbággal tengődik. Telekesy István püspök-földesúr 1700. március 20-án kiadott újjátelepítő okiratában azt írja, hogy a füzesabonyi pusztát katonákkal, hajdúkkal, más szabadosokkal és néhány jobbággal szállotta meg. Minden külön-lakó gazda egy esztendőn belül házat építeni tartozik. 1716-ban az új püspök Erdődy újabb, könnyebb szerződést adott nekik, mert a Rákóczi-szabadságharc idején itteni jobbágysai elszegényedtek, a "mirigydögghalál" által elfogytak, s még korábban 40-50 ekésjobbágy volt a faluban, most 15 is nehezen akad. A hozzátartozó Szikszó s Kisbuda nevű puszták egykor népes falvak voltak, ezeknek neve is 1261-ben fordul elő először a püspöki birtokok felsorolásában Buda, ill. Dezmaszyk-szou névalakban. Szikszó Mohács előtt is a környékbeli püspöki birtokok központja volt, határában a földesúr már ekkor kiterjedt majorüzemet működtetett. 1493-ban 8 béres, udvar-bíró, majorház van Szikszón. 1552-ben elpusztult, 1564 körül kezdett újjáépülni. Ez is, Kisbuda is a XVI. -XVII. században, 1678-ban is népes falvak, de az 1687. évi harcok során mindkettő elnéptelenedett. Erdődy püspök ugyan 1717-ben megkísérelte Pusztaszikszó benépesítését, de sikertelenül, így a XVIII. században és később is majorhely maradt. Lélekszám: 1786-ban 1552, 1860-ban 3033.

Községi pecsét 1744-ből: élével lefelé fekvő ekevas, felette fűszál és a nap, sugarakkal, körirat, Füzes Abony 1744.

Jellege: Az Eger és a Laskó patakok között, vasúti csomóponton fekvő, összetett típusú település, keresztutcás központtal és halmazos részletekkel, a déli széléhez közel emelkedő templommal.

R. K. Templom

Története:

1720-ban régen épült templomát említik, mely Keresztelő Szt. János tiszteletére volt szentelve. 1752-ben csak romjai vannak ennek a régi templomnak, amely ekkor

Egerszalókhöz tartozik. Ugyanez évben "az egri püspök-földesúr által újonnan emelt templomról" ír. Anyae gyház filiái Besenyőtelek és Dormánd. Az újabb templom építéséről közelebbi adataink is vannak. 1732-35 között a kőművesmunkát Giovanni Battista Carlone egri kőművesmester, az ácsmunkát Jenes Márton egri ácsmester végzi. A templom középkori szentély felhasználásával épült. 1735-ben egy meg nem nevezett szobrász a piactérre nyíló kapu fölé Keresztelő Szt. János szobrát faragta ki. Az 1767. évi canonica visitatio szerint a község templomát Erdődy püspök 1735-ben szilárd anyagból építtette s azt 1735-ben Keresztelő Szt. János tiszteletére szentelte. Ekkor három oltára és kőtornya van. 1741 -ben Erdődy püspök a füzesabonyi templom számára készített 4 db harangért 662 forintot fizetett ki Lambert József egri harangöntőnek. Lambert aláírása alatt megtalálható a címerpecsét lenyomata is a harangöntés jelvényeivel. A füzesabonyi templom számadásai szerint 1751-ben Szt. Gergelynek szentelt új oltárt készítettek, amely Mária trónusával együtt 173 forintba került. 1754-ben a közelebről meg nem nevezett egri szobrász elkészíti a főoltárt Keresztelő Szt. János tiszteletére 40 forintért, és három év múlva a régi oltárt eladják Borsodivánka községnek 20 forintért. 1759-ben a piktornak zászlóképek festéséért 9 forintot, 1767-ben egy új cibóriumáért 42 forintot, keresztelőkútért és missaléért 18 forintot adnak. 1769-ben javítják a tornyot, és az ácsoknak 117 forintot fizetnek ki. 1790-ben újabb harangot készítenek a füzesabonyi templom számára. Eszterházy Károly 1795-ben a templom gyökeres átalakítását határozza el. Erre vonatkozik Farkas János püspöki építetőnek a püspökhöz intézett instanciája: "A Füzes Abonyi újonnan építendő Templomnak a Delineatióját, a szerint amint Francz kőműves mester feltette, benyújtom." Eszterházy előbb a régi templom rajzára kíváncsi: "Már most csak a régi Templomnak delineatióját a szerint amint szóval jelentetem bé várom és kívánom." Erre december 8-án Farkas benyújtja a régi templom felvételi rajzát. Ezzel kapcsolatban fennmaradtak Francz József püspöki építőmester rajzai, amelyek közül az egyik homlokzati, másik oldalnézeti, harmadik keresztmetszeti, és a negyedik alaprajzi terv. Az alaprajzból kitűnik, hogy Francz József püspöki építőmester megtartotta volna a Carlore-féle templom főhajóját, homlokzatát, tornyát és toronyalját. A hajót két-két ívvel kapcsolta volna az újonnan építendő oldalhajókhoz. Ugyancsak megmaradt volna a szűk, feltehetően még _középkori arcus triumphalis is, és a sokszög záródású szentély, valamint a bal oldalon elhelyezkedő régi sekrestyehelyiség. A terv homlokzata szerint igen mértéktartó és a klasszicizmus szellemében készült építményt mutat. Valószínűleg ugyanakkor úgy valamivel később készült Zwenger József egri építőmester rajza. Ez alaprajzában teljesen hasonló a Francz-féle templomhoz, homlokzata azonban még a rokokó művészet formakincséről tanúskodik. Különösen szembeűnő ez az oldalhajók fonadékos díszű baluszteres lezárásánál és a torony faragott kagylós párkánydíszénél. Ugyancsak erre vonatkozik Zwenger egy másik alap- és homlokzati terve amely a középkapu fölött baluszteres erkélyt, a homlokzat triglifes fejezetei között füzérdísz, az emeletnyi magasra emelt mellékhajók egyes párkányvégződésein és az oromzatok sarkain Louis XVI. stíű díszítményeket, illetve vázákat tüntet fel. A Zwenger féle rajzok stílusa a XVIII. század végének formakincseiből merít. A különféle terveket az építkezés elhúzódása magyarázza. 1805-ben írják, hogy a szűk kis templom a falu végén van, viszont a falu észak felé fejlődik. Ezen okból Eszterházy megkezdte a másik templom építését, de az építkezés az ő halálával félbeszakadt. Az új érsektől a plébános az építkezés folytatását kéri. A füzesabonyi templomhoz előkészített köveket - 460 kocsira való-átengedték a sarudi templom befejezéséhez. 1813-ban az alsóhevesi esperesi kerületi látogatás jegyzőkönyve említi, hogy az Erdődy püspök által Keresztelő Szt. János tiszteletére épített templom a falu legszebb helyén homlokzatával nyugatra néz. Belső és külső szerkezete a kerületben a legerősebb, de kicsiny. Végül 1815-ben ugyanitt írják, hogy Fischer érsek költségén ebben az évben megkezdték a templom bővítését, restaurálását. Eszterházy kezdeményezése alig érte el a fundamentumot, mikor meghalt. Most Fischer

érsek érdemesebbnek tartotta a régi szép Erdődy-féle templomot bővíttetni, mint az Eszterházy által megkezdett, de félbemaradt újat felépíteni és befejezni. Az északi oldalon lévő sekrestyét lebontják, s a szentély mögött, kelet felől újat fognak építeni. A torony erős, elég magas és arányos. 1820-ban már csak a homlokzat vakolása és kiigazítása van hátra, amely még 1821-ben sincs befejezve. Az 1852-ben megtartott mérnöki szemle szerint a templom minden hiba nélkül, jó karban levő bolthajtásokkal, hibátlan zsindeyes tetejű épület.

A tervek között fennmaradt Zwenger József oltárterve, valamint a szószék tervei és Auzenhoffer Ignác egi szobrász főoltárterve.

A füzesabonyi plébánia korai építménye helyén újabb, de műemléki érték nélküli épület áll. Az 1810. évi canonica visitatio szerint a plébánia alapításának az ideje ismeretlen, az anyakönyvek szerint 1711-ben már fennállott. A plébániaházat Erdődy püspök 1736-ban szilárd anyagból építette. Ugyanitt az egi püspökség 1761-ben beadott számadásai között a füzesabonyi plébánia kiépítésére 1800 téglát, 20 gerendát és más építőanyagokat sorolnak fel, összesen 95 forint és 48 krajcár értékben. Az 1852-ben megtartott mérnöki szemle szerint a parókia 7 szobából áll a cselédszobát is beleértve, de mind kicsi. Egyébiránt gerendára épült és zsindeleyel van fedve: alkalmatlan, szűk: teteje jó, 1851-ben újrafedtetett. A füzesabonyi iskoláról is vannak adataink. Az 1852-ben megejtett mérnöki szemle szerint "Oskola forradalom alatt elrontatott) kő és zsindeleyes új épület munkában van."

Jellege:

Szabadonálló, keletelt barokk templom, klasszicista oldalhajókkal és újabban magasított toronnyal. Építette Giovanni Battista Carlone 1731-35 között, bővítették 1815-ben.

Külső:

Középtornyos homlokzatának középső - barokk - kori szakaszát négy falpillér tagolja. Közöttük jobbra-balra olasz sarkos bújtatott rácsú ablak fölött egy-egy könyöklőpárkányos, szalagkeretes ablak. Középen lábazatos keretű, egyenes záródású kapu. Sokszorosan tagolt szemöldökpárkányának képszékeiben vésett felirat.

A szemöldökpárkány fölötti, lángnyelves vázakkal díszített tört félkörös párkánnyal záródó oromzatban Erdődy püspök koronás sasok által tartott, kagylódíszes főpapi címere. Mindhárom kórusablak fölött eredetileg ívelt ék alakú szemöldökpárkányok sorakoztak. Fölöttük ereszcsgorgós, gazdagon tagolt teljes párkány. Két kicsiny íves lejtésű és empire kővázakkal díszített oromfalháromszög fogja közre a toronytest alsó szakaszát, amelynek visszanyesett sarkait pilaszterek határolják. Közöttük váll- és zárköves, kosárfélszoborfülkében Keresztelő Szt.János kőszobra. Kezében kovácsoltvas kereszt, fején kovácsoltvas aureola. Meg nem nevezett egi képfaragó készítette 1735-ben.

Az 1944-ben elpusztult - jóval alacsonyabb - torony-váll és zárköves, félkörös záródású ablakai helyett ma körben négy törtíves harangablak, újonnan készült órákörös párkány és a régi gulasisak helyett, a felmagasított torony új főpárkányán, nyolccélú párnatagos laternás bádogsisak.

A barokk-kori főhajó homlokfalának két oldalán empire vázakkal díszített, alacsony ívelt vonalú félromfalakkal záródó sarokpilaszteres oldalhomlokzatok, egy-egy egyenes záródású szalagkeretes oldalajtóval. (1815.)

A templom déli oldalán, az alacsonyabb oldalhajón mélyített falmezőkben négy könyöklőpárkányos, kökeretes, félkör alakú ablak. A főhajó magas hosszfalán és az enyhén visszalépő három falsíkkal záródó szentélyen négy hasonló formájú, de kisméretű világítónyílás. A szentély mögött sekrestyeépítmény, szalagkeretes nyílásokkal. A hajó északi oldala azonos kialakítású. Körbefutó kőlabazat, az oldalhajóban derékszögben tört, a főhajón hornyolt profilú ereszpárkány. Nyeregteretjén új palahéj.

Szobor: Rákóczi u. 65. sz. ház előtt.

Története: Létesítették 1842-ben

Leírása: Négyzetes, lépcsős alapzaton szélesen kiálló párkányú - két oldalán vájatolt, szögletes csigás valatagokkal támasztott copf stílusú kőpilléren áll, Nep. Szt. János karinges birétes jól faragott alakja. Karján feszületet nyugtat. A pilléren vésett évszám: ANNO 1842.

MALOM

Története: A füzesabonyi püspöki malom terve 1808-ból fennmaradt. A vízimalmot építette Zwenger József 1808-ban.

Jellege: A községen kívül annak keleti szélén, a patak partján épült vízimalom.

Leírása: Homlokzatán egyenesszárú kapu, a zúgó felőli hátsó homlokzatán négy négyzetes, szalagkeretes ablak, alatta a hajdani négy vízikerek tengelylyukai. Oromzatos, mélyen lekontyolt oldalhomlokzatában oldalt gerendakávás ajtó, fönt két szellőzőlyuk között padlásbejáró. Mélyen lehúzott, mindkét végén lekontyolt nyeregtetején hódfarkas cserép héjazat. A malomárok túloldalán a kendertiloló lapátkereke még megmaradt. Belsejében még néhány faragott gerenda: szerkezete hiányzik.

Füzesabony-Szikszipusztá, volt érseki major

Története:

A füzesabonyi községi előljáróság 1864. május 23-án tett jelentése szerint a "Fácányos berek... felső végén egy nyári szép mulató kastélya van az egri érseknek csinos díszkert közepette, ezen laktól egy szép legelőn keresztül mintegy fertályórányi séta távolságra van az egri érseki majorság s ezen majorság és a kastély között egy Szent Vendel tiszteletére épített kápolna. A hagyományokból tudjuk, hogy itt egykor még IV. Béla király idejében falu volt és nevezetett Szikszipusztának, vannak is némi jelei."

A szikszipusztai épületekről 1744-ben a következő összeírás készült: "Uradalmi épületek: majorház, magtár, pince, kápolna tornyocskával, egy haranggal, kocsmá. Fácányos. Méhészet. Tehénészet 30 tehénnek, pálinkafőző. A fenti épületekből áll részben a gazdatiszti lakás, melynek terve 1820-ból származik. Történetére vonatkozólag tudjuk, hogy Miller János egri kőfaragó a füzesabonyi tisztházhoz 1775-ben Végez bizonyos munkákat.

Fennmaradt Kraft Ferenc aláírással a pusztaszikszipói juhász-lak terve 1868-ból. A pusztaszikszipói majorház közelebből meg nem nevezett építésénél 1756-ban Haffner János lakatosmester dolgozik. A majorháznál és a granáriumnál rájákat, rostályokat készít. A régi garádicshoz pedig kulcsot. Zwenger József egri kőműves 1768-ban dolgozik a pusztaszikszipói majorház építésénél, ahol 100 forintot kap. A pusztaszikszipói Lógó-kocsmá Barkóczy fogadóépítései során emeltetett 1752-ben Pichler György egri kőművesmester vállalkozásában, akinek pallérja Molán Antal 3-4 kőművessel. Ugyancsak Pichler építi ekkor a keresztispüspöki püspöki vendégfogadót és kocsmát is. A Füzesabonyi Szikszipusztá kápolnaterve 1815 körül ifj. Zwenger József munkája.

Gazdasági épület:

Története: Épült a XVIII. század végén, a püspöki uradalom költségén.

Jellege: Szabadonálló, földszintes, későbarokk gazdasági épület.

Leírása: Középen előrelépő kontyolt oromzatán, két szegment íves ablak között, nagy kosárférmes, kőkeretes kapu. Fölötte vörös márványtábla. Két oldalt álló opál ablakok. Jobbról, balról hasonló ablak és egy-egy nagy színajtó.

MAGTÁR

Története: Épült a XVIII. század végén.

Jellege: Szabadonálló, emeletes, későbarokk gazdasági épület.

Leírása: Rusztikázott sarkokkal, oromfalai kontyoltak, tetőzetén két sorban szellőzőnyílások.

Tisztartói lak

Története: Épült a XVIII. század végén.

Jellege: A majorbejáratánál az út vonalára épített földszintes, későbarokk építmény.

Leírása: Egyszerű öttengelyes épület, középfolyosója szegmentboltozattal, belül l-l csehboltozatos helyiség.

KÁPOLNA (Szt. Vendel)

Története: A pusztaszikszói kápolna romjait említik 1732- ben, amikor az Egerszalókhöz tartozott. Az 1810. évi canonica visitatio szerint a pusztaszikszói kápolnát Barkóczy Ferenc építtette. Szt. Vendel tiszteletére. 1760 májusában a püspökség Hogeres András egri bádogosmesterrel szerződést köt az újonnan épített pusztaszikszói kápolna tornyocskájának a befedésére. Ugyancsak az 1810. évi canonica visitatióból tudjuk, hogy a kápolnát 1806-ban restauráltatták a hívek. Erre az építkezésre vonatkozik Zwenger József egri kőművesmester három tervvariánsa. Az egyik nagyrészt megtartja a barokk-kori kápolna alakját. A másik Zwenger féle terv kevésbé veszi figyelembe az előző épületet, homlokzata már szigorú klasszikus formanyelvű. A harmadik Zwenger féle terv két átmetszetet, egy alaprajzot és a homlokzatot kétféle változatban mutatja be. Ez valószínűleg templom már, 420 lélekre tervezték. Homlokzatának egyik variánsa íves barokk, a másik variáns háromszögű klasszicista oromzatot mutat. A XIX. század folyamán a kápolna leégett és 1844-ben Dudás József egri kőművesmester helyreállítja.

Jellege: Szabadon álló, oromzatos XVIII. szd-i épület Szikszó major és Füzesabony között.

Külső: Homlokzatán két magas faltükrő között, enyhe riz-alatban, tört félköríves zárású ajtó: fölötté bojtású kötényű, könyöklőpárkányos lapított szegmentíves kórusablak: efölött gazdag tagolású, ereszcsergős főpárkány. Ennek félkörösen fölülvelő fülkéjében, szép rokokó kő cartouche-ban az Erdődy-cimer, fölötté vashálóból kovácsolt kalap. A homlokzat orommezijében ovális szellőző, a gerincen zsindeborítású huszártornyocsk. Jobbról faltükrős falmezők, könyöklőpárkányos, szemöldökíves ablak és sekrestyeépítmény. Visszalépő szentélye kosáriréses. A bal oldalhomlokzat a jobb oldaléhoz hasonló.

Belső: Dongaboltozattal fedett, téglány alaprajzú magas belső tér. Visszalépő kosáriréses konkáv boltozatú szentélyfülkével. Jobbról oratóriumablak, balról sekrestyeajtó. Eredeti téglapadozat.

Berendezés: Oltár. Festett, aranyozott fa, szarkofág alakú sztipesz: négy oszloppal támasztott kupolás tabernakulumának ajtaján az eucharistia aranyozott, szimbolikus domborműve, 1780. körül.

Püspöki kastély (Pusztaszikszó)

Története: Az 1945-ben elpusztult püspöki nyaraló építésének történetére igen kevés adatunk van. 1810 körül készült, valószínűleg Zwenger József által egy egyemeletes, középrizalitos "U" alakú részben manzárdtetős kastélyterv, amelyet az egri érseki gazdasági levéltár őriz. Ehhez a tervhez kapcsolódik Markmüller Károly megyei geometra terve a szikszói püspöki fácánosról. A kivitel azonban úgy látszik, Pyrker érsek idejére maradt, mert 1837-ben írják, hogy:

Előre való felmérése és felszámolása azon egyemeletes épületnek, melyet a patriarcha egri érsek... a pusztaszikszói birtokán készíteni kíván: készíti Szarvas Ferenc egri kőművesmester 8793 forintért. Szarvas terve 1832-ből való. A terv a földszint és az emelet, valamint a homlokzat rajzát mutatja. A földszint udvari szárnyai Cour d'honneur - szerűen övezik a gazdasági épületekkel az udvart. A homlokzat elegáns klasszicista formákat mutat. Még egy érseki nyaralóként szereplő terv van az érseki levéltárban, amelyet Streimmelwoger Rezső irt alá 1874-ben. Az egyemeletes "U" alakú épület, úgy látszik, a provizori ház kiépítése lett volna, a szárnyak meghosszabbításával és egy emelet ráépítésével.

A település

A településnek kettős magja van: az egyik az Eger-patak nyugati partján, a templom környezetében, a másik a Laskó-patak keleti partján, a Szohodának nevezett falurészen, ahol a hagyomány szerint ugyancsak állt valaha templom. Az első katonai térképfelvételen már e két falurész összeépült, tehát kiépült mai Kossuth utca (Kankó vég) és észak felé a Rákóczi utca (Felvég). Ez utóbbival párhuzamos Újsor a XIX.sz. első felében, a század végén a Széchényi utca (Posta sor), a falu északnyugati szélén a Gelej 1905 körül keletkezett. A vasútvonaltól északra fekvő, szabályos utcásorú falurész, a Telep kialakulása 1906-ban kezdődik és még napjainkban is tart. A templom körül nagyjából táblatelkek figyelhetők meg, másutt a szalagtelek az általános. Ezek soros többlakó-házak elrendezése a múlt században még általános volt, de gyűjtés idején is találtak rá példát. A település keleti szélén igen hosszú szalagtelek vannak, melyeknek a patakon túlnyúló részén a lakóháztól távol helyezik el az istállót. Ez a településszerkezet egyéb analógiák figyelembevételével korábbi, a XVIII. sz. közepénél régebbi kertességre vall, amelyet földesúri falurendezés szüntethetett meg. A múlt század végéig kerítést és kaput egyáltalán nem használtak, 1855-1890 között jött szokásba a tetején leföldelt "szalma garád". Ebben az időben, amikor még nyomásban voltak a földek, a faluból kivezető utakon "agácafából" készített "serteka puk" voltak, s valószínű, hogy a Serke sor is innen nyerte a nevét.

Népi építkezés

A lakóház. A település hagyományosan épített lakóházainak uralkodó típusa a gyűjtés idején a szarufás-torokgerendás, füstlyukkal ellátott, kontyvetős, háromsejtű, szabadkéményes, boglyakemencés, mestergerendás, boldoganyás ház volt. Az ágas fászelemengerendás háztípusok a múlt század utolsó évtizedeiben tűntek el a használatból. Bár századunk folyamán mester-gerendát több helyen a palóc baldoganyának megfelelő oszlop "boldogasszony fája, boldog fa") támasztotta alá. A boldoganyának mindkét formáját használták a községben: az egyik hosszú a földjén álló oszlop, a másik rövid csak a kemence padkájáról induló volt. Ez utóbbinak egy igen szép, faragott valutas fejezettel ellátott példányát írhattuk még le. A búbos kemence általános használata 1930. körül kezd megszűnni, amikor a szobabeli sütőkemence és a szabadkémény alatt lévő konyha önálló formát ölt a telken a lakóházzal szemben épített nyári konyhákban. A falak építőanyaga már a XVIII. században is változatos: találkozunk kő, vályog és sövény falazattal. Az utóbbit a hagyomány "gátfal", "fonott gát"-ként említi, melynek utolsó előfordulása a XIX. század végéig a döngölt fal is szerepet kapott. Helyi tetőfedő anyag a nád és a zsup, melyek közül az elsőt a századfordulón hagyták el, de 1960 körül még sok a zsupfedeles ház, melyre a szétteretett szalmát szalmakorccal vagy gyékény "kötéssel", illetve újabban dróttal kötötték le. Zsindelyt és terméskő-palát csak az első világháborúig alkalmaztak, ritkán, az uradalom példájára.

Gazdasági épületek. Az istállónak mind a két formája használatos a községben: a lakóház végéhez ragasztott felvidéki típus és a különálló, tüzelős ól is. Úgy mondják ez utóbbiból hajdan nagyon sok volt, és az ól közepére vályogfallyal épített "tüzellő"-ben, mely nyáron tele volt szalmával, a gyerekek szoktak aludni. 1885-90 tájáról a pitvarból nyíló istállóra is emlékeznek. A múlt század végéig számos csűr volt a faluban, melyek alatt csépeltek) nyomtattak. A XIX. sz. végéig 4-5 közkút volt a faluban, melyek végig ki voltak kövezve. Egyes gazdáknak volt az udvaron földkútjuk, de 1905-ben elterjesztették a kutak bélelésére a "betongyűrűket" és ezek véget vetettek a földkutak használatának. A múlt században még körtealakú szalmával bélelt gabonásvermekről tudnak, melyeket a falu magasabban, fekvő részein csoportokban ástak.

A felvétel ideje: 1958, 1959.

népi építkezés példái Árpád u. 8. lakóház

Nagy-Szohoda	u.30.
Nagy-Szohoda	u.37.
Petőfi u.19.	"
Rákóczi u. 49.	
Rákóczi u. 77.	

Régészet

Füzesabonyban eddig előkerült legrégebbi régészeti leletek az újkőkorból (neolitikum) származnak.

Füzesabony újkőkori lelőhelyei:

- Kettőshalom
- Öregdomb (Cigánydomb v. Bronztelep)
- Pusztaszikszó, Laskó-part
- MHSZ lőtér mellett (felszámolt gyümölcsös)
- Gyümölcsös "Kiskert"

Az őskor idejének legjelentősebb forradalmi változása az újkőkor idején következett be. (Az újkőkor időszakát kb i.e 5000-2500 között számoljuk.) Az addig nagyon lassú, tízezer évekkel mérhető fejlődés egyszerre meggyorsult és olyan hatalmas lendületet vett, amihez csak jelenlegi fejlődésünk ütemét hasonlíthatjuk.

Az életben bekövetkezett forradalmi változás legdöntőbb eseménye a földművelés és állattenyésztés kibontakozása és általánossá válása, ezzel együtt az állandó megtelepedés lehetősége volt. Az emberek a természettel vívott harcában bekövetkezett a döntő fordulat. Eddig létfeltételeit a természet által nyújtott vad-, halállomány és ehető növények határozták meg. Az újkőkortól kezdve azonban az ember újra és újra megteremtette magának a létfeltételeket, s ezzel a természettől való függése lényegesen csökkent, termelő lett. Megkezdődött az ember uralma a természet fölött.

Az újkőkor (neolitikum) gazdasági vívmányai alapján hihetetlen méretű népszaporulat következett be. A közösség nemzetségi szervezete a legnagyobb virágzását érte el. Az állandó letelepedés, a szilárd, tartós közösségek létrejötte, a nemzetségi társadalom szigorú szabályainak a kialakulását hozta magával. A termelő munka lett a társadalom alapja. A közösségek munkaerejének a szaporodása egyúttal a közösség, szilárdságát is elősegítette. A nő szerepe a társadalmon belül megnőtt. A családi szervezetet, leszármazást nőágon tartották nyilván.

Ebben a korai paraszti társadalomban egész sereg nagy felfedezést figyelhetünk meg. Rájöttek a kő csiszolásának és fúrásának módjára, ezáltal hatékony eszközök és fegyverek birtokába jutottak. A növénytermesztés magával hozta a textil-növények hasznosítását, megindult a szövés-fonás.

Az újkőkor legjellemzőbb újdonsága volt az agyagedény készítés felfedezése. Az edényeket korong nélkül, növényi és fonott előzmények mintájára csak a szem és kéz formázókészségével állították elő. Az edényművesség adott alkalmat a művészet nagyarányú fellendülésére is. A művészeti tevékenység részben a hitvilággal kapcsolatos tárgyakon jelentkezett, részben a mindennapi használati tárgyakon egyszerű díszítésként. Sajnos az újkőkor művészetéről hazánkban csak az agyagművesség termékein keresztül kaphatunk ízelítőt, holott biztos, hogy már előzőleg is készültek művészi alkotások, s az újkőkorból is

számos más területen jelentkezett a művészkedés. A művészet fa, szövött, fonott gyékény is textilalkotásai pusztuló anyaguk miatt hazánkban egyenlőre ismeretlenek előttünk, vagy csak közvetetten tudunk róluk.

Heves megye területéről aránylag még kevés újkőkori lelet került eddig elő. Ennek oka nem a lelőhelyek hiányában van, hanem a kutatás elmaradásában. Újkőkori lelőhelyeket Heves megyéből is szépszámmal ismerünk, csupán a tervszerű régészeti kutatás nem terjedt még ki ezekre, holott a megyének igen fontos helyzete van az újkőkor egyes problémáinak megoldása terén is.

Észak és Kelet-Magyarország legjelentősebb újkőkori műveltsége az edényművesség termékei alapján elkülönített Alföldi Vonaldíszes Kerámia és a belőle kifejlődött Bükki Kultúra. Az Alföldi Vonaldíszes Kerámia Kultúrájának ismert formái a csövestalpú tálak, természeti, például tökformát utánzó edények. Az edények külseje gondosan fényezett, díszítésük mélyen vésett, hullámvonal, zeg-zug és meandroidvonal.

A vonaldíszes kerámia kisebb telepei sűrűn helyezkednek el a folyóvizek mellett. Feltehetően egy-egy kisebb közösség élt együtt.

Az újkőkori ember vallási életének központjában a termékenység és a termékenységi szertartások állottak. A korai parasztközösségek élete erősen függött a föld termésétől, az állatok szaporulatától. A termékenység kifejezője az anyaistennő volt. Az anyaistennő tiszteletének ránk maradt emlékei többek között a nagyméretű élelemtároló arcábrázolásos edények.

Két ilyen töredék képviseli Heves megyében az újkőkor figurális művészetét. Az egyik Füzesabonyban, a másik Tarnamérán, telepletek között került elő. (A Füzesabonyi lelet egy gabonátároló edény arcábrázolásos peremtöredéke, amely a "Kettőshalom" lelőhelyről került elő.

Az újkőkor időszaka kb. i.e. 2500ig tartott. Befejezése nem egy időben ment végbe az ország egész területén, mégis ezt az időpontot tartjuk elfogadhatónak.

A rézkort három műveltsége alapján korai, középső és késői szakaszra osztjuk. A rézkorban az újkőkorhoz képest az életmód bizonyos fokú megváltozása észlelhető. Az állandó egyhelyben lakást a mozgékonyabb, helyváltoztató életmód váltotta fel. Ez az állattenyésztés nagyobb szerepével magyarázható. Talán az éghajlati ingadozás is közrejátszott a kisállattartás fellendülésében, mely a későrézkor idejére vált döntő jelentőségűvé.

Annak ellenére, hogy a telepeket gyakran változtatták, az első nagyobb temetőket a rézkorból ismerjük. Az újkőkorból a halottakat a telepek között rendezetlenül temették el, a rézkortól kezdve azonban nagy nemzetségi, illetve törzsi temetőkben.

Valószínű, hogy egy bizonyos körülhatárolt területen vándorló pásztorcsoport számára a temető jelentette az állandóságot, melyhez a közösség rendszeresen visszatért. A rézkor, mint a neve is mutatja a réz feldolgozásának a kezdete.

(Füzesabonyra vonatkozó új adat: 1986-87. évben az MHSZ lőtér mellett, a felszámolt gyümölcsös belterületén, régészeti feltárások alkalmával szenzációs leletek kerültek elő. Egy négyezer éves, rézkori kultikus építmény maradványai, amely több centrikus körgyűrűből állt, két párhuzamosan körbefutó falárokkal. A cölöplyuksoros és tapasztott falú építmény mértani középpontjában egy tekintélyes mélységű, csaknem öt méter mély, áldozógödör helyezkedett el, melyből előkerült az áldozati állat, egy kecske teljes csontváza és a mellé elhelyezett szenzációs cserépedényekből álló leletegyüttes. Hazánkban ezidáig ez a legteljesebben feltárt ilyen korú és jellegű kultikus építmény.)

A rézkor utolsó műveltsége a "Péceli-Kultúra". Hazánkban mindenütt otthonos. Szabadon vándorló, állattenyésztő csoportjaik sok helyen otthagyták településük nyomait. A "Péceli Kultúra" új népességet jelent a Kárpát-medencében. Jellegzetes péceli edénytöredékek származnak Füzesabonyból a transzformátor-állomásról. (Szabó J. Győző gyűjtése) Valószínű, hogy a péceli későrézkori népesség volt a bronzkor egyik népi alapja.

A rézkor és a bronzkor fordulójának nagy történeti változásai Heves megye területét is érintették. Ebben az időben (i.e. 1900 körül) hazánkat különböző irányból induló népmozgások érték. Ez a mozgás vetett véget a péceli műveltség önállóságának.

A bronzkor kutatása volt Heves megyében a legjelentősebb. A bronzkor két nagy műveltsége (kultúrája) Heves megyei elnevezésű, az egyik a hatvani, a másik a Füzesabonyi műveltség.

Az új kor kezdetén a változást nem az új fém, a bronz felfedezése jelentette. Ugyanis kezdetben a bronz rendkívül ritka, és főleg csak ékszereket készítettek belőle, ritkábban fegyvereket. A változást az idegen hatásokat magukkal hozó népmozgások okozták.

A megye egyik legjelentősebb népessége a Hatvani kultúra (műveltség) elnevezést kapta. Egész Észak-Magyarországon elterjedt, az alföldi sík területeken és a hegyvidéken egyaránt. Jellegzetes leletanyaga régóta ismeretes, de önálló elkülönítése csak Tompa Ferenc hatvani ásatása óta vált lehetővé, nevét is ezután kapta. A hatvani műveltség a Zóki kultúra népességéből fejlődött. Ebben az együttesben a helyi és déli alapok mellett döntő szerepe volt a sztyeppei eredetű kurgán kultúrának. Ez utóbbi a Kárpátokon túlról hatolt be, s magával hozta a Moldvában addig honos földműves falvak települési formáját, a "Tell"-t.

Települési módjuk a külső ellenséges támadással és a belső fejlődéssel kapcsolatos. Észak-Magyarországon teljesen újszerűen, hagyomány nélkül jelent meg ez a települési forma. A közösség igen hosszú időn keresztül, évszázadokon át is megőrizte lakhelyét. Az egyhelyben lakás következtében vastag, több méteres hulladék- és omladékrétegek halmozódtak fel. Olykor ezek vastagsága eléri, sőt túlhaladja a 3 métert is. Ezt nevezi a régészet "Tell"-nek.

A Füzesabony mellett elterülő Öregdomb (Cigánydomb, vagy bronztelep) alsóbb rétege is a hatvani műveltség időszakából származik, árok vette körül.

A hatvani műveltség (kultúra) élete i.e. 1650-1600 körül ért véget. Felváltója és folytatója az ugyancsak Heves megyei telepe után elnevezett Füzesabonyi Kultúra. Ezzel kezdődött középső bronzkor időszaka, és ekkor érkezett az utolsó déli hatásokat magával hozó kulturális áramlat is. A Füzesabonyi Kultúra települése sok helyen ott folytatódott, ahol a hatvani telepek befejeződtek, tehát törésszerű változásról nem beszélhetünk!

A település módja most is a tell halmos, réteges település. Egy-egy telepet a füzesabonyi műveltség időszakában is sokáig laktak. A műveltség legjelentősebb telepe a Füzesabony melletti öregdomb. Az 1930-as évek elején Tompa Ferenc többszöri ásatása révén ismerjük. Az itt talált házak kisebbek voltak, mint a hatvaniak, sőt Tompa Ferenc kerek alaprajzú építményt is kiásott, így a település jellegében bizonyos változás észlelhető az előző korhoz képest. Telephelyeit ismerjük még Makláron a Baglyashegyén, Vámosgyörk és Atkár között, Eger-Kisegeden, Tarnaörs és Jászdózsza között.

A műveltség eredete még tisztázatlan. Valószínűleg a tiszántúli ottományi műveltség területe volt a kialakulási helye.

Innen terjedt szét északnyugat és délkelet felé. Az előző torral szemben több lényeges változás a temetkezési módban, az edény- és fémművességben következett be.

A temetkezések csontvázasakká váltak. A nagy temetőekben a halottakat szigorú szabályok szerint temették el. A férfiakat dél-észak irányban, a nőket fordítva észak-déli irányban helyezték el a sírgödörben. A sírokba sok edény- és fémmellékletet tettek. A bronz eszközök és ékszerek mellett arany is előfordul. A Füzesabonyi műveltség legnagyobb Heves megyei temetőit is Füzesabony határában tárták fel. A Pusztaszikszói homokbányában 31 sírt sikerült a pusztulástól megmenteni. A sírokban a csontvázak a szokásos fekvő oldalt összehúzott, úgynevezett zsugorított helyzetben voltak. Sok edénymelléklet került elő. (Kőszegi Frigyes régész ásatása.)

A szerencsés véletlen folytán Füzesabony határában más helyeken is rábukkantak a műveltség temetkezéseire. Így feltehető, hogy az öregdombi nagy telephez nem egyetlen központi nagy temető tartozott, hanem több kisebb nemzetségi, vagy családi temető. Tompa

Ferenc a mezőtárkányi út mentén talált sírokat. Újabban a Kettőshalom 2. sz. homokbányájában találta meg Szabó János Győző régész a Füzesabonyi műveltség 18 csontvázas és 2 hamvasztásos sírját. Hasonló leletek kerültek elő az Öregdombhoz közel fekvő cigánysoron is.

A füzesabonyi műveltséget a megelőző hatvani műveltséggel szemben fémgazdaság jellemzi. Nemcsak a telepeken került elő számos bronztárgy, de a sírokban is sok ékszert, főleg különböző ruhaösszetűzésre szolgáló tűket, csüngőket, fegyvereket; töröket találunk.

Aranyból csüngőket, gyűrűket ismerünk. Ennek ellenére a Füzesabonyi Kultúra bronzművészete még mindig nem tömeges használatra készíti termékeit. A több helyen talált magas művészi és technikai jártasságot mutató bronztárgyak külön-külön is valósággal művészeti alkotások.

A Füzesabonyi műveltségénél már tényleges adatunk van arra, hogy a lovat felszerszámozva, befogva használták. Füzesabonyban kerültek elő agancsból készített zabla oldalpálcák és szíjelosztó korongok, mint a lóbefogás kétségtelen bizonyítékai.

A bronzkori művészet csúcspontját a Füzesabonyi Kultúra edényművészete mutatja. Az edények formája változatos, újszerű.

Az előző egyszerűséghez képest jellemzi a hagyományokkal való szakítás, a merész formaképzés (szokatlan). A díszítésben a kiemelkedő és bemélyedő díszítőelemek váltogatása, a geometrikus és spirális díszítőelemek alkalmazása szinte minden edényt művészi megjelenésűvé tesz. A díszítést még hangsúlyozza az edények fényes felülete, s a plasztikus, illetve árkolt díszítés fény-árnyékjátéka. A füzesabonyi műveltség edényei a mai szemmel nézve is művésziek. A forma és díszítés összhangja az ízlés biztonsága érződik rajtuk. Az edények magukon viselik a fémedények hatását.

A középső bronzkort i.e. 1400-1300 körül nagy népmozgás rázkódtatta meg. Nyugat, illetve északnyugat felől a halom-siros műveltség népe hatolt be hazánk területére és elpusztította a középső bronzkori nagy telepeket, véget vetett a teli-telepek kultúrájának. Új életmód, új települési forma honosodott meg Magyarországon, így természetesen Heves megyében is.

A halomsíros műveltség megjelenésétől számítjuk a későbronzkort. Észak-Magyarország legjellegzetesebb későbronzkori leletegyüttesét azonban a halomsírosokat követő pilinyi műveltség leletei alkotják. A pilinyi műveltség kialakulása újabb kutatások szerint is népmozgásokkal kapcsolatos. A műveltség élete hosszú ideig tartott s még a korábban koravaskornak nevezett időszak idejét is felölelte. (Hallstatt A.) A későbronzkornak ebben az időszakában már a társadalmon belüli erős rétegződés is megfigyelhető. A nagyméretű várak készítése erős központi irányítás meglétét tételezi fel, mely képes volt a lakosság munkaerejének nagyfokú szervezésére és kihasználására.

Hatalmas méretekben fellendült a bronzművészet. A pilinyi műveltség felvirágzásának egyik alapja a fejlett bronzművészet volt.

A pilinyi műveltségből származó leletek kerültek elő Füzesabonyból (Budaháti tábla) urna és tál töredéke.

A pilinyi műveltség végét okozó történelmi eseményt még nem ismerjük. Tény azonban, hogy új típusú leletanyag jellemzi a kort, amelyben azonban a helyi hagyományok is folytatódnak. Koravaskornak is nevezik ezt az időszakot, mert egyes európai területeken megkezdtek a vas használatát. Heves megyében azonban vasat még nem ismerünk, s helyesebb a későbronzkor elnevezés. A fegyverek, eszközök és ékszerek továbbra is bronzból készültek, sőt a bronzművészet nagy virágzását érte el. (I.e. 1100 - 1050 körül). Ezt az időszakot a kutatás a gávai műveltségnek nevezi. A gávai műveltség népessége arra kényszerül az i.e. 7.8. század fordulója körüli időben, hogy bronzkincseit elrejtse. A Heves megyei bronzleletek egy része a gávai műveltség népének tulajdona volt. Sajnos a megye bronzleleteinek nagy része még a múlt században került elő, a gyűjtők halálakor elkallódtak,

s a szüksézávú leírásokból nem mindig derül ki pontos időrendjük. Ezért a kincsleletek egy részét szórványos, magányosan előkerült bronztárgyakat féltésen keltezzük a gávai műveltség végső idejére. Ebből a korból bukkantak Füzesabonyból nagy bronzleletre 1864-ben. Sajnos egy részét sikerült csak a Nemzeti Múzeumnak megszerezni, nagy része elkallódott. A megszerzett leletek között sarlók, véső, fűrészlemez töredékek, karikák, tör és töredék nyersbronz tömbök vannak.

A leletek között túlsúlyban vannak a fegyverek. Emellett érdekes a füzesabonyi leletben a nyers bronzrög. Úgy látszik, hogy vándoriparos rejthette el. Meglépő, hogy ilyen gazdagság mellett a sírokba úgyszólván alig tettek valami bronzmellékletet. Az értékes bronzra az élőknek volt nagyobb szükségük.

A gávai műveltség végét jelző történeti események a korábbi változásoknál világosabban körvonalazhatók. Az i.e.8-7. század fordulóján keletről húzódtott Magyarország területére egy nem nagy létszámú de erőteljes népcsoport. Nevüket sajnos még nem ismerjük, s mivel megjelenésük a szkíták mozgását előzte meg, presztkitáknak nevezi a kutatás. Egyes kutatók szerint a preszkiták a trákok valamelyik törzséhez tartoztak.

A preszkiták népesség hozza be először a Kárpát-medence területére a vas használatát (ismeretét) természetesen ebben a korban ékszer formájában. Tulajdonképpen innen számíthatjuk a korai vaskort. A preszkiták kor temetői szép számmal ismeretesek Heves megyéből. Legrégebben kerültek elő a füzesabonyi bronzkori telepbe beásott sírok. (Tompa Ferenc ásatása) Itta sírokban bronz zablákat is találtak. Füzesabony határának másik részén, a Kettőshaláon 15 preszkiták sírt tártak fel. (Szabó János Győző leletmentése.)

Bár a preszkiták hozták Magyarérszázgra először a vasat, a vas elterjesztői Kelet-Magyarországon a szkíták voltak. Az i.e.7-6. században a szkíták hazánkba is behatoltak, s kultúrájuk meghonosodott csaknem az egész Kárpát-medencében. A szkítákori edényműveltség rendkívüli módon lehangyatlott. az edényformák és díszítések kezdetlegesek, az előző korok művészeti szintjének nyomába sem jöhetnek. Nagy technikai újítás azonban, hogy a szkíták edényeik egy részét már korong használatával készítették.

A kelta terjeszkedés az i.e. 400 körül érte el hazánk területét. Az ő megjelenésüktől számítjuk a késő vaskort. Igen fejlett vasiparuk volt. A kelták terjesztették el a fazekaskorong általános használatát.

Az i.e. utolsó évszázad közepén a mai Heves megye kelta népcsoportjai (és trák-szkíta őslakossága) a dákok uralma alá kerültek. A dákok központja Erdély és Bánát területe volt.

Dák jellegű kerámia szórványként ismeretes Pusztaszikszóról és a Füzesabony-kettőshalmi 1. sz. homokbányából. (Ruttkai Ernő gyűjtése.) A dákok uralom csakhamar megszűnt. Az i.e. utolsó évszázada a római birodalom térhódításának nagy százada volt. Az 1.sz. második évtized végén egy új népesség jelent meg, a szarmata-jazigok. (lovasnépek voltak.)

A Jazigok korai emlékanyaga Heves megye területén több helyről ismeretes. Köztük Füzesabony-Kettőshalom 2. sz. homokbányában több sír leletegyüttesét mentették meg. Aranyból készült lemezes ruhadíszek, sodrott aranyhuzalból nyakperec, üveggyöngy, fenőkő, sípalakú bronztárgy (karikákkal), hosszú-pengéjű vaskard, gömbformájú agyagedény fiatal férfi sírjában volt. Csonkakúpos formájú agyagedény, kerek tükör és üveggyöngyök női sírban, arany ruhadíszek gyermeksírban is voltak.

Hitelesítő ásatás 4 sírt tárt fel, az egyikben kelta jellegű bronzgyűrű is előfordult. A sírok tájolása D-É-i és DNY-ÉK-i. (Szabó János Győző)

Késő szarmata-kor lelőhelye: Füzesabonyban a laskó-patak balpartján, a vasúti felüljáró műút első építésekor szarmatakorai telep pusztult el.

Római kor lelőhelyei: Füzesabony belterületéről késő-római fibula gyermeksírból került a múzeumba. A Bozsi részen a vasúti transzformátor állomástól Ny-ra kavicsbányánál néhány sír leleteit gyűjtötték össze.

Füzesabony honfoglaláskori lelőhelyei: - Füzesabony és Szihalom között, a Réthy-tanya közelében emelkedő Nagy-Kasz-périum (Cospesium) dombon NY-K-i irányú gyermekcsontvázat találtak: a sírban fogaskerékkel díszített agyagcsupor és bronzkereszt került elő. - Füzesabony belterületéről félhold alakú bronzcsüngős fülbevaló és más apró ékszerek (bronzkeretbe foglalat vaddisznóagyar) származnak. - Kettőshalom 2. sz. homokbányájánál egy sír elpusztulásáról tudunk, amelyből villás, nyílhegy és kerekded talpú vaskengyel került a Múzeumba.

(Füzesabonyra vonatkozó új adat: 1987-ben az új vasúti felüljáró építéséhez, a volt püspöki kastély helyéről szállították a földet töltésnek. (Kastély-dűlő, a Mátravidéki Féművektől NY-ra.) 40 Árpád-kori sírt sikerült feltárni és megmenteni a pusztulástól. Néhány sír mellékletéből előkerült I. Endre király (1046-1060) pénzérméje, amely meghatározza a temető pontos korát.)